

บทที่ ๘

บทสรุป

ในระบบการเมืองหนึ่งๆ จะประกอบด้วยส่วนย่อย ๆ หรือสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางโครงสร้างและหน้าที่เฉพาะของตัวเอง<sup>1</sup> เมื่อส่วนย่อย ๆ เหล่านี้ประกอบกันเข้าเป็นระบบการเมือง ทำให้ระบบการเมืองมีหน้าที่สำคัญ ๓ ประการคือ ประการแรก การตอบสนองความต้องการของพลเมืองทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับกลุ่ม ประการที่สอง การธำรงรักษาระบบด้วยการเลือกสรรบุคคลเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ทางการเมืองและการให้การเรียนรู้ทางการเมืองแก่สมาชิกของระบบการเมือง และประการที่สาม การปรับตัวอย่างฉับไวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น<sup>2</sup> การทำหน้าที่ทั้งสามประการนี้ถือเป็นกระบวนการแปรสภาพของสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ที่จะนำปัจจัยนำเข้า (ความต้องการและความสนับสนุน) ไปสู่กระบวนการตัดสินใจแล้วออกมาเป็นผลผลิตเข้าไปสู่สภาพแวดล้อม ถ้ากระบวนการแปรสภาพมีสมรรถนะระบบการเมืองจะสามารถธำรงรักษาระบบของตัวเองอยู่ได้ หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า ระบบมีดุลยภาพ (Equilibrium)

---

<sup>1</sup> David Easton, "An Approach to the Analysis of Political System," World Politics, 9(April, 1957), pp.383-400.

<sup>2</sup> Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell, Jr., Comparative Politics : System, Process, and Policy (Boston : Little, Brown and Company, 1978), pp.9-12.

ในระบบการเมืองมีปัจจัยนำเข้าอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการรักษาคุณภาพในระบบการเมือง ปัจจัยนำเข้านั้นคือความต้องการทางสัญลักษณ์ (Symbolic inputs) เช่น ความต้องการย้ำความสำคัญของค่านิยมและปทัสถานทางสังคม การมีน้ำใจประชาธิปไตย เป็นต้น ซึ่งสถาบันทางสังคมที่รับผิดชอบต่อการตอบสนองความต้องการนี้ ให้เป็นผลิตผลทางสัญลักษณ์ก็คือสถาบันศาสนา ในฐานะที่สถาบันศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมือง กิจกรรมทางการเมืองจะหาความสมบูรณ์ไม่ได้ หากไม่นำเอาอิทธิพลและผลที่ได้รับจากบทบัญญัติของศาสนา เข้ามาร่วมพิจารณาถึงการตอบสนองความต้องการที่จะส่งเสริมจิตใจและรักษาวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นของระบบการเมืองในลักษณะที่มีการประสานร่วมมือกัน มีความราบรื่นและมีความสามารถที่จะปรับตัวกับสภาพแวดล้อม<sup>3</sup>

ในระบบการเมืองไทยก็มีสถาบันพุทธศาสนา เป็นสถาบันสำคัญในการช่วยจัดระเบียบทางสังคมและเป็นสื่อในการควบคุมระเบียบทางสังคมด้วย ดังจะเห็นว่า ในระบบการเมืองไทยจำเป็นต้องมีการควบคุมให้สมาชิกของระบบการเมืองอยู่ในกฎเกณฑ์และระเบียบแบบแผน เพื่อความสงบสุขและความมั่นคงปลอดภัย โดยระบบการเมืองไทยได้มีการตราพระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา พระราชกำหนดและระเบียบต่าง ๆ เพื่อบังคับใช้ทั่วพระราชอาณาจักร แต่กฎระเบียบเหล่านี้เป็นเครื่องบังคับด้านร่างกายและพฤติกรรมภายนอก การที่ประชาชนจะเชื่อถือปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางการเมืองมากน้อยเพียงใดนั้น พุทธศานาน่าจะมีความสำคัญต่อการช่วยอบรมกล่อมเกล่าให้ลูมาศกฤบาทิภาปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนทางสังคมและการเมือง ทั้งยังช่วยโน้มน้าวจิตใจและสร้างความศานิตทางศีลธรรมต่อการคล้อยตามระเบียบทางการเมืองอีกด้วย

ในสถาบันพุทธศาสนามีพระสงฆ์ เป็นบุคลากรที่สำคัญยิ่งในการอบรมสั่งสอนราษฎร

<sup>3</sup> ปรึกษาแนวความคิดมาจาก Talcott Parsons and Edward A. Shils (eds.), Toward a General Theory of Action (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1950), part 2.

ให้เป็นพลเมืองดีของประเทศ โดยการเผยแพร่โลกียธรรม เป็นต้นว่า ธรรมาธิปไตย ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร ราชสังคริฎุ พรหมวิหาร สามัคคีธรรม อปริหานิยธรรม สันติธรรม ความเท่าเทียมกันของมนุษย์ สังคหวิฎุ โลภธรรมและตัปฺปฺริสธรรมแก่ประชาชนโดยทั่วไป การที่บุคคลได้รับการสั่งสอนหลักพุทธธรรมที่มีลักษณะสนับสนุนสิทธิประชาธิปไตยมากกว่าอำนาจนิยม ย่อมทำให้ผู้ยึดถือพุทธธรรมเหล่านี้ มีแนวโน้มไปสู่การมีความเชื่อทางการเมืองแบบประชาธิปไตยร่วมกัน ซึ่งน่าจะช่วยลดปัญหาความขัดแย้งในอุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบการเมืองไทยได้บ้าง ดังนั้น พระสงฆ์จึงเป็นกลุ่มประชากรที่น่าศึกษาว่า

1. พระสงฆ์มีความเชื่อทางพุทธศาสนาอย่างไร
2. พระสงฆ์มีความเชื่อทางการเมืองอย่างไร
3. พระสงฆ์มีความเชื่อในพุทธธรรมสัมพันธ์กับความเชื่อทางการเมืองหรือไม่อย่างไร
4. สถานภาพของพระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางการเมืองหรือไม่อย่างไร
5. สถานภาพของพระสงฆ์มีส่วนทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมืองกับความเชื่อในพุทธธรรมแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

การศึกษาความเชื่อทางการเมือง การเน้นความสำคัญของความเชื่อในพุทธธรรมและสถานภาพในสถาบันสงฆ์ เป็นการศึกษาแนวความคิดที่เน้นความสำคัญอยู่ที่ปัจจัยภายในสถาบันสงฆ์ คือ เน้นหลักคำสอนในพุทธศาสนาและสถานภาพของพระสงฆ์ แต่ไม่ได้หมายความว่า ปัจจัยในสถาบันสงฆ์มีความสำคัญมากกว่าปัจจัยภายนอก เพียงแต่ได้มีผู้ศึกษาโครงสร้างทางสังคมและการเมืองที่มีผลต่อความคิด เห็นและพฤติกรรมทางการเมืองของพระสงฆ์มาแล้ว<sup>4</sup> สาเหตุที่เน้นความสำคัญอยู่ที่พุทธธรรมและสถานภาพของพระสงฆ์ ก็

<sup>4</sup> ตัวอย่างเช่น Somboon Suksamran, Buddhism and Politics in Thailand (Singapore : Institute of Southeast Asian Studies, 1982).

เพราะจากการสัง เภตริตีชีวิตของพระสงฆ์ภายในวัด พบว่าผู้บวชเรียนมีหน้าที่หลายประการ ประการหนึ่งที่สำคัญคือการศึกษาปฏิบัติธรรม เป็น เวลาอันยาวนาน ซึ่งถือ เป็นการปลูกฝังให้ เกิดความ เชื่อในคำสอนของพระพุทธศาสนาต่อจากโรงเรียนและครอบครัว และความ เชื่อ นี้จะเป็นรากฐานของความ เชื่ออย่างอื่น เป็นต้นว่าความ เชื่อทางการ เมืองได้ นอกจากนี้ ภายในสถาบันสงฆ์ พระสงฆ์มิใช่จะมีสถานภาพอย่างเดียวกัน ความแตกต่างในสถาน ภาพของพระสงฆ์เกิดขึ้นได้ตามการแบ่งหน้าที่กันทำ ตามการศึกษา ตามวัย ตามความสามารถและตามวัตรปฏิบัติ ซึ่งนำไปสู่ความแตกต่างในแบบการดำเนินชีวิตและโอกาสของ ชีวิตสงฆ์ ความแตกต่างนี้น่าจะมีความสำคัญทั้งต่อความ เชื่อในพุทธธรรมและความ เชื่อทาง การ เมืองของพระสงฆ์

การสรุปรวมยอดในบทนี้ จะแบ่งการ เสนอ เนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน คือในส่วน แรกจะเป็นการสรุปผลการศึกษาดาววัดอุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ทั้ง 5 ประการ รวมทั้งจะได้ สรุปรวมทั้งหมด เพื่อ เสนอข้อค้นพบใหม่ในลักษณะภาพรวม ในส่วนที่สองจะได้นำข้อค้นพบ ใหม่มา เสนอ เป็นบทบาทใหม่ของพระสงฆ์ในอนาคต และในส่วนสุดท้ายจะให้ข้อ เสนอแนะ บางประการในการวิจัยต่อไป

### ความ เชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์

#### สรุปได้ดังนี้

1. พระสงฆ์ไทยให้ความสำคัญกับความ เชื่อในหลักธรรมส่วนใหญ่ค่อนข้างมาก มีเพียงหลักธรรมส่วนน้อยเท่านั้นที่พระสงฆ์ให้ความสำคัญน้อย ดังมีรายละเอียดดังนี้
  - 1.1 พระสงฆ์ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับความ เชื่อในอริยสัจและ เบญจขันธ์ ปานกลางคือ มีความเชื่อในมัชฌิมาปฏิปทา เบญจขันธ์ เป็นสิ่งไม่เที่ยงและการไม่ยึดมั่นถือ มั่นอยู่ในระดับสูง และให้ความสำคัญในทุกข์สุข เกิดจากจิตใจอยู่ในระดับต่ำ
  - 1.2 พระสงฆ์ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับศีล ๕ และกรรมค่อนข้างน้อย คือ เน้นความสำคัญในปฏิจางสมุขมาท ความหวังของผู้มีศีลและความไม่ เที่ยงของกามอยู่ใน ระดับต่ำทั้งสิ้น
  - 1.3 พระสงฆ์ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับหลักการปกครองโดยธรรมค่อนข้าง มาก คือ เน้นความสำคัญในกัลยาณวัตร การยึดถือธรรมะ เป็นใหญ่ ทศศีลราชธรรม

จักรวรรดิวัตร และพระมหาวีรหารอยู่ในระดับสูง และ เน้นความสำคัญในการ เคารพธรรม  
กับราชสังครัตถุอยู่ในระดับปานกลาง

1.4 พระสงฆ์ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับวิธีการปกครองโดยธรรมปานกลาง  
คือ เน้นความสำคัญในสามัคคีธรรม การยึดถือความประพฤติดี การยึดถือบัญญัติ สันติ-  
ธรรมและการยึดถือคุณธรรมอยู่ในระดับสูง เน้นความสำคัญในการใช้เสียงข้างมาก ความ  
ไม่มีอาวุโสแห่งพรรษา รัชชูปรีหาภิธรรม ความเสมอภาคโดยกำเนิดและความเท่า  
เทียมกันอยู่ในระดับปานกลาง และ เน้นความสำคัญในความเป็นมิตรกับทุกคนในระดับค่อนข้าง  
ต่ำ

1.5 พระสงฆ์ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตที่มีธรรมค่อนข้างมาก คือ  
เน้นความสำคัญในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ความรับผิดชอบต่อสังคม การไม่ค้าขาย  
อาวุธ อริยสาวกไม่มีสมณศักดิ์ การช่วยเหลือผู้อื่น ศิริและโอตตบปะ วัปปุริสธรรมอยู่  
ในระดับสูง เน้นความสำคัญในสังคยสงเคราะห์ ความดีไม่ได้อยู่ที่ยศและสรรเสริญ  
ความไม่หลงในโลกธรรม การเข้าถึงพระสัทธรรม ความเป็นพลเมืองที่อยู่ในระดับปาน  
กลาง และ เน้นความสำคัญในการมีจิตใจกว้างขวาง ธรรมะของคฤหัสถ์และความขยัน  
หมั่น เพียรอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ

2. สถานภาพที่มีอิทธิพลในการกำหนดความแตกต่างในความ เชื่อทางพุทธศาสนา  
ของพระสงฆ์ได้แก่ ปรียัติธรรมและพรรษา โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 พระสงฆ์ที่มีระดับปรียัติธรรมสูงกว่ามีแนวโน้มที่จะ เน้นความสำคัญของ  
พุทธธรรมมากกว่าพระสงฆ์ที่มีระดับปรียัติธรรมต่ำกว่า

2.2 พระสงฆ์ที่มีจำนวนพรรษาสูงกว่ามีแนวโน้มที่จะ เน้นความสำคัญของ  
พุทธธรรมมากกว่าพระสงฆ์ที่มีจำนวนพรรษาดำกว่า

3. สถานภาพที่นำมาทดสอบและพบว่าไม่มีอิทธิพลต่อระดับการ เน้นหนักของการมี  
ความเชื่อทางพุทธศาสนาแตกต่างกันได้แก่ พระสังฆาธิการ นิิกายและสมณศักดิ์ ในกรณี  
เช่นนี้ทำให้เห็นว่า พระสงฆ์ไม่ว่าจะมีระดับพระสังฆาธิการใด มีระดับสมณศักดิ์ใด หรือ  
สังกัดธรรมยุติกนิกายหรือมหานิกาย ถ้วนไม่มีผลต่อความ เชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์

ความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์

สรุปได้ดังนี้

1. พระสงฆ์มีความเชื่อทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมากกว่าแบบอำนาจนิยม โดยมีรายละเอียดดังนี้
  - 1.1 พระสงฆ์เน้นหนักความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยมากกว่าหลักการอำนาจนิยม คือมีความเชื่อในอำนาจอันชอบธรรมมาจากความยินยอมของปวงชนและประชาชนมีสิทธิคัดค้านรัฐบาลอยู่ในระดับสูง มีความเชื่อในความสามารถ สติปัญญาและการรู้จักใช้เหตุผลของมนุษย์ มนุษย์มีสิทธิ อิสรภาพและเสรีภาพ มนุษย์มีความเท่าเทียมกันกับอำนาจสูงสุดในการปกครองมาจากประชาชนอยู่ในระดับปานกลาง
  - 1.2 พระสงฆ์เน้นหนักความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยมากกว่าวิธีการอำนาจนิยม คือมีความเชื่ออยู่ในระดับสูง เกี่ยวกับการประชุมปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การกำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่ของรัฐบาล การให้ความคุ้มครองทางกฎหมายและการเมือง การให้สิทธิในการเลือกตั้งทั่วไป การแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยและการแสดงประชามติอย่างเสรี
  - 1.3 พระสงฆ์เน้นหนักความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยมากกว่าวิถีชีวิตอำนาจนิยม คือมีความเชื่ออยู่ในระดับสูง เกี่ยวกับความสนใจในการมีส่วนร่วมทางการเมือง การยึดถือในกติกาประชาธิปไตยและความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน และเน้นหนักในระดับปานกลาง เกี่ยวกับความเชื่อมั่นในความสามารถ สติปัญญาและความมีเหตุผล ความเชื่อมั่นในความเท่าเทียมกัน การมองโลกในแง่ดี การยึดมั่นในความสำคัญ คุณค่าและศักดิ์ศรีของบุคคล การมีจิตใจต้องการประชาธิปไตย การเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น การวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์ และมีลักษณะเป็น เสรีนิยม
2. สถานภาพที่มีอิทธิพลในการกำหนดความแตกต่างในความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์ได้แก่ ฌิกายและปรียัติธรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้
  - 2.1 พระมหากษัตริย์มีแนวโน้มที่จะ เน้นหนักความเชื่อทางการเมืองแบบประชาธิปไตยสูงกว่าพระธรรมยุต
  - 2.2 พระสงฆ์ที่มีระดับปรียัติธรรมสูงกว่ามีแนวโน้มที่จะ เน้นหนักความเชื่อทาง

การ เมืองแบบประชาธิปไตยมากกว่าพระสงฆ์ที่มีระดับปรีชาธรรมต่ำกว่า

3. สถานภาพที่น่ามาทดสอบและพบว่าไม่มีอิทธิพลต่อระดับของการมีความ เชื่อ  
ทางการ เมืองแตกต่างกันได้แก่ พระสังฆาธิการ พระสมณศักดิ์และพระราชา กล่าวคือ  
พระสงฆ์ไม่ว่าจะมีระดับพระสังฆาธิการใด มีระดับสมณศักดิ์ใดและมีจำนวนพระรชามากเท่าใด  
ก็ เน้นหนักความ เชื่อทางการ เมืองแบบประชาธิปไตยโดยคล้ายคลึงกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อทางการ เมืองกับความ เชื่อ ในพุทธธรรมของพระสงฆ์

### สรุปได้ดังนี้

1. เฉลี่ยโดยทั่วไป ความ เชื่อทางการ เมืองของพระสงฆ์สัมพันธ์กับระดับการ  
เน้นหนักความ เชื่อในพุทธธรรมค่อนข้างสูง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 พระสงฆ์ยิ่ง เน้นหนักความ เชื่อในพุทธธรรมสูง จะยิ่งมีความ เชื่อทาง  
การ เมืองแบบประชาธิปไตยสูงขึ้น และแบบอำนาจนิยมต่ำลง

1.2 พระสงฆ์ยิ่ง เน้นหนักความ เชื่อในพุทธธรรมสูง จะยิ่งมีความ เชื่อใน  
หลักการประชาธิปไตยสูงขึ้น และหลักการอำนาจนิยมต่ำลง

1.3 พระสงฆ์ยิ่ง เน้นหนักความ เชื่อในพุทธธรรมสูง จะยิ่งมีความ เชื่อใน  
วิธีการประชาธิปไตยสูงขึ้น และวิธีการอำนาจนิยมต่ำลง

1.4 พระสงฆ์ยิ่ง เน้นหนักความ เชื่อในพุทธธรรมสูง จะยิ่งมีความ เชื่อใน  
วิธีชีวิตประชาธิปไตยสูงขึ้นและวิธีชีวิตอำนาจนิยมต่ำลง

2. กลุ่มพุทธธรรมที่มีความสัมพันธ์กับความ เชื่อทางการ เมืองของพระสงฆ์ค่อนข้างสูงได้แก่ ความ เชื่อในหลักการปกครองโดยธรรม วิธีการปกครองโดยธรรมและวิธี  
ชีวิตที่มีธรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 พระสงฆ์ยิ่ง เน้นหนักความ เชื่อในหลักการปกครองโดยธรรมสูง จะยิ่ง  
มีความ เชื่อในหลักการ วิธีการและวิธีชีวิตประชาธิปไตยสูงขึ้นกับมีความ เชื่อในหลักการ  
วิธีการและวิธีชีวิตอำนาจนิยมต่ำลง

2.2 พระสงฆ์ยิ่ง เน้นหนักความ เชื่อในวิธีการปกครองโดยธรรมสูง จะ  
ยิ่งมีความ เชื่อในหลักการ วิธีการและวิธีชีวิตประชาธิปไตยสูงขึ้นกับมีความ เชื่อในหลักการ

วิธีการและวิธีชีวิตอำนาจนิยมต่ำลง

2.3 พระสงฆ์ยิ่ง เน้นหนักความเชื่อในวิถีชีวิตที่มีธรรมสูง จะยิ่งมีความเชื่อในหลักการ วิธีการและวิธีชีวิตประชาธิปไตยสูงขึ้นกับมีความเชื่อในหลักการ วิธีการ และวิธีชีวิตอำนาจนิยมต่ำลง

3. กลุ่มพุทธธรรมที่มีความสัมพันธ์กับความ เชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์ค่อนข้างต่ำและไม่มีค่าความสัมพันธ์ใดแก่ ความเชื่อในอริยสัจและ เบญจขันธ์กับ โตรลักษณะ และกรรมตามลำดับ กล่าวคือพระสงฆ์รูปใดไม่ว่าจะมีระดับการ เน้นหนักความเชื่อในอริยสัจ เบญจขันธ์ โตรลักษณะหรือกรรมสูงต่ำเพียงใด ก็ไม่แนบเสมอไปว่าจะมีความเชื่อในหลักการ วิธีการและวิธีชีวิตประชาธิปไตยหรืออำนาจนิยมสูงหรือต่ำอย่างไร

ความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อทางการเมืองกับสถานภาพของพระสงฆ์

สรุปได้ดังนี้

1. สถานภาพของพระสงฆ์ด้านปริยัติธรรมมีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความ เชื่อทางการเมืองทั้งด้านหลักการ วิธีการและวิธีชีวิตแตกต่างกัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 พระสงฆ์ที่มีระดับปริยัติธรรมสูงกว่า มีแนวโน้มที่จะมีความเชื่อในหลักการ วิธีการและวิธีชีวิตประชาธิปไตยสูงกว่าพระสงฆ์ที่มีระดับปริยัติธรรมต่ำกว่า

1.2 พระสงฆ์ที่มีระดับปริยัติธรรมสูงกว่า มีแนวโน้มที่จะมีความเชื่อในหลักการ วิธีการและวิธีชีวิตอำนาจนิยมต่ำกว่าพระสงฆ์ที่มีระดับปริยัติธรรมต่ำกว่า

2. สถานภาพของพระสงฆ์ด้านนิกายและพระสังฆาธิการมีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อทางการเมืองทั้งด้านวิธีการและวิธีชีวิตแตกต่างกัน (ยกเว้นด้านหลักการ) โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 พระมหานิกาย มีแนวโน้มที่จะมีความ เชื่อในวิธีการและวิธีชีวิตประชาธิปไตยสูงกว่าพระธรรมยุต

2.2 พระมหานิกาย มีแนวโน้มที่จะมีความ เชื่อในวิธีการและวิธีชีวิตอำนาจนิยมต่ำกว่าพระธรรมยุต

2.3 พระสังฆาธิการระดับสูง มีแนวโน้มที่จะมีความ เชื่อในวิธีการและวิธี



ชีวิตประชาธิปไตยสูงกว่าพระสังฆาธิการระดับต่ำ

2.4 พระสังฆาธิการระดับสูง มีแนวโน้มที่จะมีความเชื่อในวิธีการและวิถีชีวิตอันอาจนิยมต่ำกว่าพระสังฆาธิการระดับต่ำ

3. สถานภาพของพระสงฆ์ด้านสมณศักดิ์และพรรษาไม่มีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อทางการเมืองทั้งด้านหลักการ วิธีการและวิถีชีวิตแตกต่างกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมืองกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ต่างสถานภาพ

สรุปได้ดังนี้

1. เมื่อนำความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมืองกับความเชื่อในพุทธธรรมมาจำแนกตามสถานภาพ พบว่า ค่าความสัมพันธ์ของทุกสถานภาพแตกต่างกันไปจากตอนที่ยังไม่ได้จำแนกพระสงฆ์ตามสถานภาพ กล่าวคือ

1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมืองกับการเน้นหนักความเชื่อในพุทธธรรมของพระมหานิกายมีค่าต่ำกว่าของพระธรรมยุต

1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมืองกับการเน้นหนักความเชื่อในพุทธธรรมของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสมีสูงกว่าพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ

1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมืองกับการเน้นหนักความเชื่อในพุทธธรรมของพระสมณศักดิ์มีค่าเรียงจากสูงไปต่ำได้แก่ พระราชาคณะ พระครูสัญญาบัตรและพระครู

1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมืองกับการเน้นหนักความเชื่อในพุทธธรรมของพระเปรียญและพระนักธรรมมีค่าปานกลางพอ ๆ กัน

1.5 ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมืองกับการเน้นหนักความเชื่อในพุทธธรรมของพระเถระ พระมีชนิมและพระนวกะ มีค่าปานกลางพอ ๆ กัน

2. เมื่อนำสถานภาพของพระสงฆ์มาพิจารณาโดยละเอียด พบว่าระดับปัจจัยดีธรรมและพรรษาเท่านั้น ที่มีค่าความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมืองและการเน้นหนักความเชื่อในพุทธธรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 พระนักธรรมและพระเปรียญ ยิ่งเน้นหนักความเชื่อในพุทธธรรมมากขึ้น จะยิ่งมีความเชื่อในหลักการ วิธีการและวิถีชีวิตประชาธิปไตยสูงขึ้น และยิ่งมีความเชื่อในหลักการ วิธีการและวิถีชีวิตอำนาจนิยมต่ำลง

2.2 พระนวกะ พระมัชฌิมะและพระเถระ ยิ่งเน้นหนักความเชื่อในพุทธธรรมมากขึ้น ยิ่งมีความเชื่อในหลักการ วิธีการและวิถีชีวิตประชาธิปไตยสูงขึ้น และยิ่งมีความเชื่อในหลักการ วิธีการและวิถีชีวิตอำนาจนิยมต่ำลง

3. สถานภาพอื่น ๆ ของพระสงฆ์ ไม่มีค่าความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมืองกับการ เน้นหนักความเชื่อในพุทธธรรม

4. เมื่อ เปรียบเทียบค่าความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมืองกับการ เน้นหนักความเชื่อในพุทธธรรม และความเชื่อทางการเมืองกับสถานภาพของพระสงฆ์ ความสัมพันธ์ของตัวแปรคู่แรกมีค่ามากกว่าตัวแปรคู่หลัง จึงสรุปได้ว่า การ เน้นหนักความเชื่อในพุทธธรรมมีอิทธิพลต่อความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์มากกว่าสถานภาพในสถาบันสงฆ์

#### สรุปรวม

การศึกษาความเชื่อทางการเมือง ความเชื่อในพุทธธรรมและสถานภาพในสถาบันสงฆ์พอที่จะสรุปรวมยอดได้ว่า พระสงฆ์ไทยมีความเชื่อทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมากกว่าแบบอำนาจนิยม ทั้งในด้านหลักการ วิธีการและวิถีชีวิต โดยความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์นี้มีความสัมพันธ์กับการ เน้นหนักความเชื่อในกลุ่มโลกียธรรมอันประกอบด้วย หลักการปกครองโดยธรรม วิธีการปกครองโดยธรรมและวิถีชีวิตมีธรรมอยู่ในระดับสูง ซึ่งสอดคล้องกับการที่พระสงฆ์ไทยมีความเชื่อในกลุ่มโลกียธรรมนี้ค่อนข้างสูง และสถานภาพในสถาบันสงฆ์ที่มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมืองแบบประชาธิปไตยกับการ เน้นหนักความเชื่อในกลุ่มโลกียธรรมของพระสงฆ์คือ ระดับปริยัติธรรมและพรรษา ส่วนสถานภาพด้านภิกขาธ พระสังฆาธิการและสมณศักดิ์ มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ดังกล่าวเพียงเล็กน้อย จากข้อค้นพบเหล่านี้ พอที่จะสรุป เป็นข้อค้นพบรวมได้ว่า

ถ้าพระสงฆ์มีความตระหนกในความ เชื่อ เกี่ยวกับหลักการปกครองโดยธรรม  
วิธีการปกครองโดยธรรมและวิธีชีวิตที่มีธรรม (กลุ่มโลกียธรรม) ในระดับ  
สูง พระสงฆ์มีแนวโน้มที่จะมีความ เชื่อในหลักการ วิธีการและวิธีชีวิตแบบ  
ประชาธิปไตยมากกว่าอำนาจนิยม โดยมีเงื่อนไขว่า ถ้าพระสงฆ์มีระดับ  
ปรีชาญาณและพรบาศาสูงขึ้นไป จะทำให้ความสัมพันธ์ข้างต้นมีแนวโน้มสูงขึ้น  
หมายความว่า ถ้าพระสงฆ์มีระดับปรีชาญาณและพรบาศาสูงขึ้นไปมีความ  
ตระหนกในความ เชื่อ เกี่ยวกับกลุ่มโลกียธรรมมากขึ้น จะมีแนวโน้มในความ  
เชื่อทางการเมืองประชาธิปไตยมากกว่าแบบอำนาจนิยม ส่วนสถานภาพ  
ด้านนิกาย พระสังฆาธิการและสมณศักดิ์มีผลต่อความสัมพันธ์ข้างต้น เพียง เล็ก  
น้อย

จากการสรุปรวบยอดนี้ ทำให้เห็นว่าทุกกลุ่มพุทธธรรมมิใช่จะมีความสัมพันธ์กับความ  
เชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์โดย เท่าเทียมกัน กลุ่มพุทธธรรมที่จะมีผลอย่างแท้จริงต่อความ  
เชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์คือกลุ่มพุทธธรรมที่มีลักษณะ เกี่ยวข้องกับหลักการ วิธีการและ  
วิธีชีวิตในการ เมืองการปกครองทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักร ซึ่งรวม เรียกว่า "กลุ่มโลกีย-  
ธรรม" สาเหตุที่ความ เชื่อทางการเมืองมีความสัมพันธ์กับกลุ่มโลกียธรรมมากกว่ากลุ่มโลกุตร-  
ธรรม อาจ เป็น เพราะว่าพุทธศาสนาแบ่งธรรมออกเป็น 2 ระดับ ซึ่งตั้งอยู่บนความจริงที่  
แตกต่างกัน โลกุตรธรรมตั้งอยู่บนอริยสัง<sup>5</sup> พิจารณาได้ด้วยเหตุผล ส่วนโลกียธรรมตั้งอยู่  
บนสมมติสัง เป็นความจริงที่ยอมรับกันทั่วไป เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หรือนุกลมมีตัวตน  
และมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นในฐานะที่เป็นสมาชิกร่วมครอบครัวร่วมสังคมและร่วมชาติ เป็นต้น  
เมื่อการเมืองมีลักษณะ เป็นสมมติสังมากกว่าอริยสัง ความ เชื่อทางการเมืองจึงมีความสัมพันธ์กับ  
กับหลักธรรมกลุ่มสมมติสังมากกว่าหลักธรรมกลุ่มอริยสัง ดังที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้  
ให้อธิบายใน เรื่องนี้ว่า

...เมื่อเรายังอยู่ในสังคม เราก็ต้องยอมรับสภาพความเป็นจริงจะ เรียก  
ว่าสมมติสังหรืออะไรก็ตาม ชุมว่าเราอยู่ในสังคมก็ต้องมีหน้าที่ต่อสังคม มีหน้าที่  
ต่อคนอื่นที่เราจะต้องทำประโยชน์ให้ ในเรื่องนี้ถ้าเราปฏิบัติโลกียธรรมแล้ว  
จะไม่มีปัญหาอย่างใดทั้งสิ้น เพราะว่าโลกุตรธรรมนั้นหมายถึงการแยกคนจาก  
หมู่คณะหรือแยกคนออกจากสังคม เพื่อความรอดพ้นของคน ส่วนด้านโลกียธรรม

<sup>5</sup> เป็นต้นว่าหลักอริยสัง เบญจขันธ์และไตรลักษณ์.

หมายถึงสอนให้อยู่ในสังคม สอนให้ทำความดีให้เกิดแก่ตนและผู้อื่น สอนให้ตั้งอยู่ในพรหมวิหารคือ มีเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขาต่อคนอื่น ๆ ที่มาเกี่ยวข้องกับเรา นอกจากนั้นยังมีธรรมอีกมากมาย ซึ่งพรรณามาไม่ถ้วนในทางด้านโลกียธรรม ที่สอนให้คนทุกคนไม่เยียด เบียดกัน สอนให้อยู่ร่วมกันได้ด้วยความสุขและสอนให้อุปการะ เกื้อกูลต่อกัน”<sup>6</sup>

ส่วนระดับปรีชาธรรมและพรหมชาติว่า เป็นเงื่อนไขสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการ เมืองกับกลุ่มโลกียธรรมนั้นหมายถึงว่าระดับปรีชาธรรมและพรหมชาติ เป็นสถานภาพที่ส่งผลกระทบต่อค่าความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการ เมืองกับการ เน้นหนักความเชื่อในโลภียธรรมของพระสงฆ์ไทย เหตุผลที่ระดับปรีชาธรรมและพรหมชาติมีความสำคัญถึงเพียงนี้ เนื่องด้วยสาเหตุเกี่ยวพันกันหลายประการดังนี้

ประการแรก ในหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษา เป็นหลักสูตรที่มุ่งหวังในเชิงปฏิบัติ สำหรับพระสงฆ์ที่ตั้งใจจะรับใช้พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง การศึกษาจึง เน้นหนักทางการ แก่กระตุธรรมปัญหาธรรม พระวินัยและศาสนพิธี ส่วนหลักสูตรประโยคบาลี เป็นหลักสูตรที่มุ่งหวังใน เชิงวิชาการสำหรับพระสงฆ์ที่ตั้งใจจะศึกษาพุทธธรรมอย่างจริงจัง เหมือนกัน เพราะ เน้นการแปลและการแต่งฉันทในการแปลภาษา ผู้แปลย่อมต้อง เข้าใจพระธรรมวินัย ด้วย พระสงฆ์ที่มีระดับปรีชาธรรมสูงขึ้น จะมีความ เข้าใจในหลักพุทธธรรมต่างๆ ลึกซึ้ง ยิ่งขึ้น และถ้ายังมีพรหมามากขึ้น ก็ยังมีเวลาศึกษามากขึ้น โอกาสของการปลูกฝังให้เชื่อ ในพุทธธรรมย่อมมีมากขึ้น

ประการที่สอง ในปี พ.ศ. 2507 มหาเถรสมาคมได้ประกาศหลักสูตรการศึกษา พระปรีชาธรรมแผนกบาลีปรับปรุงใหม่<sup>7</sup> โดยให้เพิ่มวิชาสามัญเข้าไปในหลักสูตรบาลีหลาย วิชา เป็นต้นว่าภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์และ

<sup>6</sup> ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, พระพุทธศาสนาและโลกในพระพุทธศาสนา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ "สยามรัฐ", 2520), หน้า 111-112.

<sup>7</sup> แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 52 (พ.ศ. 2507), หน้า 196-197.

ประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นผลต่อพระสงฆ์ในด้านที่ว่า จะได้ทำให้พระสงฆ์เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้กว้างขวางขึ้น โลกทรรศน์ก็จะยิ่งกว้างขึ้น การเพิ่มวิชาสามัญเข้าไปในหลักสูตรนี้มี ส่วนสำคัญต่อการ เรียนรู้ทางการ เมืองของพระสงฆ์ ในแง่ที่ว่าพระสงฆ์จะตระหนักถึงการ รับผิดชอบต่อเมืองมากขึ้นและมีความสำนึกในบทบาทของสถาบันทางการ เมือง ซึ่ง สิ่งเหล่านี้ เป็นประโยชน์ต่อการโน้มน้าวให้พระสงฆ์มีความ เชื่อทางการ เมืองแบบประชาธิปไตย

ประการที่สาม จากการสังเกตการศึกษาปรัยัติธรรมของพระสงฆ์ จะใช้วิธีการอบรมสั่งสอนพุทธธรรมแบบไม่เป็นการบังคับ การศึกษาทุกอย่าง เป็นไปโดยวิธีสมัครใจ เพราะถ้าพระสงฆ์ไม่ชอบก็สามารถลาสิกขาออกไปได้ตลอดเวลา และ เนื้อหาสาระของพุทธธรรมที่สอนก็ แขนงมาทางประชาธิปไตย ดังจะสังเกตได้จากแบบ เรียนนวโกวาทหรือแบบ เรียน ทมวดพระธรรมวินัยของกระทรวงศึกษาธิการ

ประการสุดท้าย พระสงฆ์ที่มีระดับปรัยัติธรรมและพรรษาสูงขึ้นจะยิ่ง เน้นหนักความ เชื่อ ในพุทธธรรมมากขึ้น และมีโอกาสในการเชื่อถือหลักการ วิธีการและวิถีชีวิตประชาธิปไตยมากกว่าอำนาจนิยม จึงพบว่าระดับปรัยัติธรรมและพรรษา เป็นตัว เชื่อมที่นำลักษณะของความสัมพันธ์ ระหว่างการ เน้นหนักความ เชื่อใใไลคัยธรรมกับความ เชื่อทางการ เมือง

ประเด็นที่น่าสนใจต่อไปก็คือ เมื่อหลักสูตร เวลา เนื้อหาและวิธีสอนปรัยัติธรรม มีแนวโน้มจะ เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ระดับปรัยัติธรรมมีผลต่อทั้งความ เชื่อทางการ เมืองและความ เชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ในทางที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมไทย ทั้งในด้านที่ชาวไทย เป็นชาวพุทธจึงสมควรมีความ เชื่อในพุทธธรรม และรัฐบาลไทยมี เป้าหมายที่จะให้มีการพัฒนา ระบบการ เมืองแบบประชาธิปไตยขึ้นในเมืองไทย จึง เป็นไปได้ว่าระบบปรัยัติธรรมที่เป็นมา ในอดีตและปัจจุบันจะ เอื้ออำนวยต่อประเทศชาติในวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้ทั้งหมด เนื่องจาก การศึกษาบาติภพใหม่ในปัจจุบัน มีหลักการให้ศึกษาภาษาบาลีควบคู่กับวิชาการสมัยใหม่และ มีการฝึกอบรมในภาคปฏิบัติ โดยมีการขยายขอบ เขตของหลักสูตรออกเป็น 3 ศึกษา คือบาลี ศึกษา สามัญศึกษาและปรัยัติศึกษา บาลีศึกษาแบ่งการศึกษาออกเป็น 10 ปี เปรียญตรี 3 ปี เปรียญโท 3 ปี เปรียญเอก 4 ปี จนถึง ป.ธ.๑ แต่ในปีที่ 10 เพิ่มการค้นคว้า

พระไตรปิฎก สายสามัญศึกษาเทียบเท่าประถมศึกษาตอนปลาย มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา (คณะอักษรศาสตร์ สาขาภาษาไทย ภาษาอังกฤษและประวัติศาสตร์) และสายปริทัศน์ ศึกษามีการฝึกอบรมภาคปฏิบัติและวิชาประกอบทางศาสนา ไบราวดคส์ จิตวิทยาและปรัชญา<sup>8</sup>

เมื่อพระสงฆ์ไทยได้รับประโยชน์จากระบบพิธีกรรมที่ปรับปรุงใหม่<sup>9</sup> จึงไม่สมควรที่จะลดหย่อนคุณภาพของบาลีศึกษา เพราะความยากของบาลีศึกษาอาจจะช่วยให้พระสงฆ์มีความเข้าใจพุทธธรรมอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น ส่วนการศึกษาริชาการสมัยใหม่จะเป็นประโยชน์แก่พระสงฆ์ในการที่จะเข้าใจโลกและชีวิต แล้วสะท้อนไปสู่การเข้าใจหลักธรรม ช่วยให้การศึกษาธรรมดียิ่งขึ้นอีกเช่นกัน การรักษาศึกษาบาลีจึงเป็นสิ่งสำคัญและการคงไว้ซึ่งมาตรฐานแห่งการศึกษบาลี น่าจะเป็นประโยชน์กว่าการปรับมาตรฐานเพื่อให้พระสงฆ์ได้สบายขึ้น จบหลักสูตรมากขึ้นหรือเพื่อให้พระสงฆ์มีกำลังใจสอบมากขึ้น เพราะการที่พระสงฆ์จะสำเร็จมากหรือน้อยไม่น่าจะเป็นด้วยหลักสูตรบาลีศึกษายากเกินไป น่าจะเป็นผู้ที่ศึกษาไม่สนใจจะศึกษาอย่างจริงจังมากกว่าและ เป็น เพราะฐานะของผู้สำเร็จการศึกษาพิธีกรรมได้ลดต่ำลง จนเห็นได้ชัดในขณะนี้ว่า แม้แต่ผู้สำเร็จการศึกษาพิธีกรรมชั้นสูงสุด ก็ไม่มีเกียรติเท่าผู้ที่จบปริญญาตรี ถึงยังดำรงเพศบรรพชิตอยู่ก็ไม่เป็นที่รู้จักสนใจ ซึ่งถ้าลาเพศไปก็ยังไม่ปรากฏ กลับจะเป็นที่เพ่งมองไปในทางหยาบด้วย ถึงกับปิดบังประวัติของตน เพราะกลัวคนอื่นจะรู้ว่าไปจากสถาบันสงฆ์ ดังนั้นระบบพิธีกรรมที่ควรปรับปรุงจึงน่าจะอยู่ที่สายสามัญศึกษา เพราะวิทยาการสมัยใหม่ก้าวหน้ารวดเร็วมาก การปรับปรุงการศึกษาสามัญจะทำให้พระสงฆ์เข้าใจวิชาการใหม่ ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อรัฐในฐานะเป็นผู้เพิ่มกำลังในการผลิตได้ ไม่ไปเป็นภาระของสังคมในฐานะผู้ต้องการศึกษา หรือเพิ่มปัญหาสังคมในฐานะเป็นผู้ว่างงาน เป็นต้น และที่สำคัญคือ เป็นประโยชน์แก่พุทธศาสนา ในฐานะ เป็นพระสงฆ์ที่มีความสามารถนำเอาหนับถือ

<sup>8</sup> พระมหาประมุข ปยุตฺโต, "บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน," ใน พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน (กรุงเทพฯ : สยามสมาคม, 2513), หน้า 41-42.

บทบาททางสังคมและการเมืองของพระสงฆ์ในอนาคต

พระสงฆ์ในปัจจุบันคือผู้ที่ทำหน้าที่อาศัยอยู่ในวัด มีชีวิตอยู่ด้วยอุดมคติ ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ในพระธรรมวินัยได้กำหนดให้ชีวิตของพระสงฆ์มีหน้าที่ผูกพันอยู่กับสังคมสงฆ์และสังคมชาวบ้าน ในสังคมสงฆ์จะเห็นได้จากพุทธบัญญัติต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่การอยู่ร่วมกันในวัด การกำหนดเขตสีมาอุโบสถกรรม การปวารณาและกิจของสงฆ์อื่น ๆ ที่ให้สงฆ์เป็นใหญ่ รวมทั้งสังฆกรรม ด้วยการเคารพตามลำดับอายุพรรษา ในสังคมชาวบ้าน พระธรรมวินัยได้กำหนดให้พระสงฆ์ฝากชีวิตความเป็นอยู่ตามปัจจัย 4 ไว้กับชาวบ้านและเดือนให้พระสงฆ์มีความสำนึกในหน้าที่และมีความสำนึกรับผิดชอบที่จะต้องมีชีวิตอยู่เพื่อประโยชน์และความสุขของมหาชน และให้พระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับสังคมในทางที่ถูกต้อง รักษาเกียรติและฐานะให้สมกับที่สังคมได้ให้ความเคารพและไว้วางใจ ให้อนุเคราะห์สังคมด้วยคุณธรรม ทรงแสดงให้สังคมได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง มิได้มีจิตเจตนาแอบแฝงหวังอามิสตอบแทนใด ๆ<sup>9</sup>

พระสงฆ์มีอีกชื่อหนึ่งว่า "ภิกษุ" แปลว่าผู้ขอ เพราะมีชีวิตอยู่ด้วยการภิกขาจารคือการบิณฑบาต ในเรื่องผู้ขอ นอกจากจะทำให้พระภิกษุมีความสำนึกอยู่เสมอถึงความผูกพันและความรับผิดชอบต่อสังคมแล้ว นับเป็นการอบรมตนเองในการลดการยึดมั่นถือมั่นและไม่ว่าภูมิหลังของคนจะเป็นใครมาจากไหน จะต้องมามีชีวิตอยู่อย่างผู้ขอมางลักษณะแม้พระพุทธเจ้าก็ตรัสไว้ว่า ชีวิตเช่นนี้เป็นปรหัตถุปรชีวิตคือมีชีวิตอยู่ได้เพราะการเสียสละการให้ของผู้อื่น ในขณะที่เดียวกับพระสงฆ์ต้องอบรมจิตใจให้เปี่ยมไปด้วยความเมตตา กรุณา และคุณธรรมอื่น ๆ ให้สมกับที่โบราณเรียกพระสงฆ์ไปบิณฑบาต ว่า "พระมาโปรดสัตว์"<sup>10</sup> ซึ่งเป็นสัญลักษณ์หรือสื่อให้ศาสนิกชน เข้าใจพระธรรมวินัย

เมื่อสังคมไทย เข้าสู่ภาวะสังคมกำลังพัฒนาจากสังคมจารีตประเพณีไปสู่สังคมสมัย

<sup>9</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า 7-14.

<sup>10</sup> พระมหาสมทรง, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต (กรุงเทพฯ :

คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา, 2525), หน้า 20.

ใหม่ ทั้งในเมืองและในชนบท ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ เศรษฐกิจที่ถือ  
ความสำ เร็จและถือความมั่นคง เป็น เป้าหมาย ซึ่ง เหล่านี้ได้ก่อปัญหาความสับสนในทางจริย  
ธรรม แม้ในเรื่องความดีความชั่ว เมื่อสังคมมีแนวโน้มว่าจะถือ เงินและอำนาจ เป็น เรื่อง  
สำคัญ พระสงฆ์บางส่วนที่ไม่เข้าใจปัญหาที่ซับซ้อนนี้ ก็ย่อมถูกระบบ เศรษฐกิจ-ทุนนิยมครอบงำ  
ความเห็นตามไปว่า คนมีเงินมีอำนาจ เป็นคนดี พระสงฆ์ที่มีความคิด เห็น เช่นนี้จึงนำคนและ  
วัดไปพัวพันอยู่กับคนมีเงินมีอำนาจ ในขณะที่ตัวคนเองก็ตก เป็นอุปกรณ์ทาง เศรษฐกิจ  
และการ เมืองของชนชั้นนำทางสังคม ทำให้พระสงฆ์บางส่วนยึดติดในลาภ ยศ สรรเสริญ  
และโลกธรรมอื่น ๆ แต่การยึดติดนี้ ถ้าพิจารณาทางด้านฆราวาสแล้วไม่น่าจะมีปัญหา  
อะไร ถ้าพิจารณาทางด้านบวรชีวิตอาจจะได้รับการติเตียน แต่ถ้าพิจารณาด้วยหลักพุทธธรรม  
ที่จะนำมาใช้กับสังคม ก็ไม่น่าจะมีความเสียหายต่อพระสงฆ์อย่างไร เพราะการยึดติดใน  
สิ่งเหล่านี้มีผลน้อยมากต่อการมีความ เชื่อทั้งในพุทธธรรมและในลัทธิการเมืองของพระสงฆ์

ปัญหาในบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน น่าจะมาจากการที่พระสงฆ์ไม่ปรับตัว  
ให้เข้ากับภาวะ เจริญสมัยใหม่มากกว่าความหลงในโลกธรรม พระสงฆ์มีจำนวนไม่น้อยที่  
พยายามพินอยู่ในสภาพคงเดิม ในท่ามกลางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ปล่อยให้ประชาชน  
ไปสัมพันธ์กับอารยธรรมตะวันตก ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับราษฎรซึ่งมีมาแต่  
เดิมเริ่มห่างเหินไป โดยเฉพาะด้านการศึกษา เมื่อชาวบ้านเกิดความรู้สึกว่าพระสงฆ์เป็นคน  
ครึ้มไม่ทันสมัย ไม่น่าจะเข้าใจกันได้ เพราะพระสงฆ์ขาดความรู้ที่จะใช้ เป็นสื่อกลางใน  
การนำประชาชน เข้าหาพุทธธรรม ยิ่งกาลเวลามานไปความ เข้าใจก็ยิ่งต่างกัน จนไม่  
อาจเข้าใจกันได้และชาวบ้าน เห็นว่าวิชาที่พระสงฆ์เล่าเรียนไม่อาจนำไปใช้ในการดำเนิน  
ชีวิตได้หรือช่วย เหลือสังคมได้<sup>11</sup>

การปรับตัวของพระสงฆ์นี้ มิใช่ปรับตัวไปตามการยอมรับพระสงฆ์ของบุคคลทั่วไป  
หรือพระสงฆ์พยายามปรับตัวให้ไหลไปตามกระแสของคนส่วนใหญ่ เมื่อคนส่วนใหญ่ต้องการ

11

พระมหาประมุข ปยุตโต, "บทบาทของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน," หน้า





นิมนต์ท่านมาทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ เจิมป้ายหน้าร้าน สะเดาะเคราะห์ ท่านก็ทำให้ หรือ  
ชาวบ้านไปหาท่าน เพราะต้องการหาฤกษ์ยาม ขอนามให้บุตรหลาน ขอนามนัดรักษาโรค  
ภัยไข้เจ็บ ท่านก็สนองเจตนารมณ์อันมั่งงายของประชาชนอย่างยิ่งคิด ตลอดจนรัฐบาล  
ต้องการให้พระสงฆ์ช่วยเผยแผ่ประชาธิปไตย ท่านก็สนองคอบนโยบายของรัฐบาล<sup>12</sup>  
จุดยืนของพระสงฆ์ควรมีความแน่นอนตามพระธรรมวินัย มิใช่ปฏิบัติไปตามเจตนารมณ์ของ  
รัฐและประชาชน เพื่อป้องกันการประหฤทธิออกนอกกรอบสมณรูป ที่มีปรากฏในพระธรรม  
วินัยอย่างชัด เจน

พระสงฆ์ควรมีบทบาท เข้าช่วย เหลือรัฐบาลในหลายด้านนั้น เป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่  
พระสงฆ์จะทำอะไรควรดูสมณวิสัยให้เหมาะแก่สมณรูป พระสงฆ์กับการเมืองนั้นแยกกันไม่  
ออก แต่จะให้พระสงฆ์แสดงออกเป็นต้นว่า การฝึกไฟหรือ เป็นสมาชิกของกลุ่มหรือพรรค  
การเมือง หรือ เป็นผู้นำมวลชนในการเดินขบวน เรียกร้องหรือสนับสนุนทางการเมืองใด ๆ  
ไม่น่าจะ เป็นสมณรูปที่น่าสรร เสริญ พระสงฆ์น่าจะช่วย เหลือรัฐได้ ในการปลูกฝังความ  
เชื่อทางการเมือง แจ่มแจ้งประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนที่ละ เล็กทีละน้อย โดยผ่านการเทศน์  
มั่ง การพัฒนาท้องถิ่นบ้าง การออกนิเทศสารบ้าง การเปิดสอนในโรงเรียนพุทธศาสนา  
วันอาทิตย์บ้าง การให้พระสงฆ์เป็นสื่อกลางในการเผยแผ่ประชาธิปไตย เป็นสิ่งที่ เป็น  
ไปได้ในด้านที่ว่า พระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน  
พระสงฆ์จึงกลายเป็นผู้นำทางจิตใจและ เป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศ ในฐานะ  
เป็นที่ยึดเหนี่ยวประชาชนให้มีความสามัคคีและให้รวมตัวกัน เข้า เป็นหน่วยหนึ่งได้ ดังที่พระ  
มหาประมุขได้แสดงทัศนะไว้ว่า

“...ในสังคมประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ สิ่งที่สำคัญคือความประหฤทธิของชนชั้นปกครอง  
ก็คือ เสียงของประชาชน ซึ่งหมายถึงประชาชนที่ได้รับการศึกษาดีแล้ว แต่ถ้า

<sup>12</sup>

จ่าณรงค์ ทองประเสริฐ, พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง (กรุงเทพฯ :  
แพรวทิทยา, 2520), หน้า ๘1.

ประชาชนยังต้องการศึกษาอยู่และสถาบันอื่นที่เคยช่วยทำหน้าที่นี้หมดความหมายไป ระบบควบคุมก็เกิดช่องโหว่ จึงอาจ เป็นสภาพที่เสี่ยงภัยก็ได้<sup>13</sup>

ดังนั้น พระสงฆ์จึงควรมีบทบาทและหน้าที่ช่วย เหลือรัฐในทางการเมือง ซึ่ง ในทางวิชาการแล้ว เข้ากับแนวความคิดทางโครงสร้างและหน้าที่ของระบบการเมือง<sup>14</sup> ที่ พิจารณาระบบการเมืองว่าเป็นระบบหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยสถาบันต่าง ๆ ที่ยึดเหนี่ยวและ มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน โดยมีหน้าที่ช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ เป็น เสมือนกลไกที่ทำงานเพื่อประโยชน์ของสังคม แต่ละสถาบันจะทำหน้าที่ของตน ซึ่งเป็น การตอบสนองต่อความต้องการสมาชิกของสังคมและของสถาบันอื่น ๆ ด้วย และการทำหน้าที่ ที่เหล่านี้จะ เป็นไปในทางที่สนับสนุนซึ่งกันและกันในระดับสุดท้าย

ในฐานะที่เป็นสถาบันสงฆ์ เป็นสถาบันหนึ่งในสังคมไทย ที่มีพระสงฆ์เป็นบุคลากร ในการสืบพระศาสนา พระสงฆ์ควรมีบทบาททางการเมือง เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน และ เป็นผู้ชักจูงให้ประชาชนไปอยู่เป้าหมายในชีวิตที่ถูกต้อง ซึ่งมีใช้ด้วยการ เทน แต่ด้วยการกระทำทั้ง เทนและพิศมาจิตใจและความ เป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น

ในปัจจุบัน พระสงฆ์ทั้งในกรุงเทพมหานครและในที่อื่น ๆ ค่อย ๆ ยอมรับฐานะ ของคนว่า อาจจะเป็นหนึ่งในกลไกของสถาบันแห่งการพัฒนา ซึ่งจะช่วยให้สังคมมีความสามารถ และทักษะ ในด้านการพัฒนาท้องถิ่นสูงขึ้น และช่วยให้พระสงฆ์ได้ประกอบกิจกรรมตามความ รับผิดชอบที่จะบริการต่อชุมชนที่คนอาศัยอยู่ 4 จึงเป็นที่คาดหวังกันว่า การที่พระสงฆ์ มีบทบาทในกระบวนการพัฒนาประเทศนั้น พระสงฆ์สามารถตอบสนองความต้องการของ ประชาชนในแต่ละพื้นที่ได้ เป็นอย่างดีและจะช่วยให้ความ เกี่ยวพันที่มีต่อชุมชนในแต่ละ เขต แน่นแน่นขึ้น ขณะเดียวกันการให้บริการชุมชนของพระสงฆ์ยังจะช่วยสร้างและประสานให้ เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างความ เชื่อ ข้อปฏิบัติทางพุทธศาสนากับแรงกระตุ้นในการพัฒนา

<sup>13</sup> พระมหาประมุข ปยุตฺโต. "บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน."

หน้า 18.

<sup>14</sup> David Easton, A Framework of Political Analysis

(Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, Inc., 1959), P.112 .

ในสังคมไทย พระสงฆ์เป็นผู้มีเวลา ความรู้และความสามารถที่จะทำประโยชน์ให้เกิดกับชาวบ้านได้ในขอบเขตที่กว้างขวางมาก พระสงฆ์และประชาชนจะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในแต่ละชุมชนด้วยความรักกันอันใกล้ชิดประชาชนก็จะเพิ่มความศรัทธาในพระพุทธศาสนา จากความจนเจือที่ไม่หวังผลลอบแทนของพระสงฆ์ ชาวบ้านจะไม่ละทิ้งศาสนาพุทธและจะตั้งใจช่วยเหลือในการต่อสู้กับปัญหาการครองชีพและการแก้ไขปรับปรุงสภาพชีวิตและสภาพแวดล้อมของชุมชนให้ดีขึ้นร่วมกับพระสงฆ์ ความรับผิดชอบต่อการศึกษารวมชนของพระสงฆ์ เป็นการตอบสนองทางจิตวิทยาอันเกิดจากความใกล้ชิดที่มีมาอย่างต่อเนื่องกับบุคคลและสังคมแวดล้อม<sup>15</sup> หรืออย่างที่ปีเตอร์ มุลเดอร์ ได้เคยแสดงทัศนะไว้ว่า

"...การที่คนไทยทั่วไปแสดงพฤติกรรมทางศาสนา ก็เนื่องจากแรงจูงใจที่ต้องการหาความดี เพราะการหาความดีนั้นจะเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความมั่นคงทางสังคม คือความมีเกียรติและคนนับหน้าถือตา เมื่อพระสงฆ์เป็นผู้ชักชวนให้ชาวบ้านทำกิจกรรมในการศึกษาค่าง ๆ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำก็น่าจะมีโอกาสประสบความสำเร็จ เพราะกิจกรรมเหล่านั้นเป็นสิ่งที่คนทั่วไปเห็นว่า เป็นการทำความดีทำกุศลอย่างหนึ่ง"<sup>16</sup>

การที่พระสงฆ์เข้าช่วยเหลือพัฒนาชุมชน ไม่ว่าจะด้วยมีเจตนาอย่างไร ก็มีลักษณะช่วยรัฐพัฒนามบ้านเมือง ซึ่งเป็นพื้นฐานของการเมืองแบบประชาธิปไตย ที่ให้ทุกคนร่วมมือกันพัฒนามบ้านเมืองโดยความสมัครใจรวมทั้งงานพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ ก็มีผลกระทบต่อการสร้างควมสามัคคีในหมู่คณะ การจัดตั้งกลุ่มพลังชนบท การให้ข่าวสารการเมือง

<sup>15</sup> William J. Klausner, "The Thai Sangha and National Development," Visakha Pujā B.E.2521(1978) (Bangkok : The Buddhist Association of Thailand, 2521)pp.30-35.

<sup>16</sup> J.A.Niels Mulder, Monks, Merit and Motivation (Illinois : Northern Illinois University Center for Southeast Asian Studies, 1973), p.44.

แก่ประชาชน<sup>17</sup> ซึ่งมีความสำคัญต่อระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยดั้งเดิม เป็นต้นว่า จากการวิจัยพบว่า ผู้ที่มีระดับข่าวสารการเมืองสูงกว่า จะรับรู้และเห็นความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของสถาบันและองค์การต่าง ๆ ของรัฐมากกว่าผู้ที่มีระดับข่าวสารการเมืองต่ำกว่า นอกจากนี้ผู้ที่มีข่าวสารการเมืองมากกว่า จะมีอัตราการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองและมีอัตราการไปใช้สิทธิออกเสียง เลือกตั้งที่เกิดจากความสำนึกของตนเอง สูงกว่าผู้ที่มีระดับข่าวสารการเมืองต่ำกว่าอีกด้วย<sup>18</sup>

ดังนั้น ถ้ารัฐบาลมีโครงการอบรมพระสงฆ์พัฒนาหรือหน่วยงานใดองค์การใดมีหน้าที่ดังกล่าว สมควรเพิ่มเนื้อหาการอบรมในทำนองให้พระสงฆ์สามารถไปวางพื้นฐานการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยซึ่ง ๆ ขึ้น ทั้งโดยการเลือกหลักการพุทธธรรมที่สอดคล้องกับประชาธิปไตยและการเลือกสรรวิธีการวางพื้นฐานดังกล่าว เช่น การรวมกลุ่มพลังชาวบ้านอย่างถาวรในรูปสหกรณ์ การให้ข่าวสารการเมืองแก่ประชาชนอย่างถูกต้องชัดเจน สม่ำเสมอและในปริมาณที่มากพอ โดยการอาศัยสื่อต่าง ๆ ของวัด เพราะการเพิ่มเติมนั้นเหล่านี้เข้าไปในกระบวนการพัฒนาชนบท เท่ากับ เป็นการพัฒนาการเมืองขึ้นพื้นฐานของชาวบ้าน และจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของสังคมไทยในอนาคต

ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

การที่จะให้พระสงฆ์เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ประชาธิปไตยในกระบวนการพัฒนาชนบทนั้น แม้ว่าจะแน่ใจว่าพระสงฆ์ไทยมีความเชื่อทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมากกว่าอำนาจนิยม ทั้งด้านหลักการ วิธีการและวิถีชีวิต แต่เราก็น่ามีความรู้ที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับปัจจัยด้านอื่น ๆ ที่จะเข้ามาช่วยเพิ่มพูนความเชื่อทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

<sup>17</sup> สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗); หน้า ๑๓๔-๑๓๖.

<sup>18</sup> พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, ข่าวสารการเมืองของคนไทย (กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๔๐.

ของพระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์ สามารถนำไปใช้แทรกในกระบวนการ -  
 การพัฒนาชุมชนของท่านได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องวิจัยเพิ่มเติม ใน 3  
 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ

1. บัณฑิตที่มีโอกาสต่อการทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อในหลักการประชาธิปไตย  
 เพิ่มขึ้น บัณฑิตที่น่าจะวิจัยได้แก่ การรับข่าวสารการเมืองการมีความรู้ลึกทางการเมือง  
 และเหตุการณ์ทางการเมืองของพระสงฆ์ทั่วไป

2. บัณฑิตที่มีโอกาสต่อการทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตย  
 เพิ่มขึ้น บัณฑิตที่น่าจะวิจัยได้แก่ วิธีการปกครองภายในวัด ทั้งในเมืองและในชนบท และ  
 วิธีการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เพราะบัณฑิตทั้ง  
 สองนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ตามหน้าหนังสือพิมพ์อยู่เป็นประจำทั้งในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ  
 และมติชน

3. บัณฑิตที่มีโอกาสทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตย เพิ่มขึ้น  
 บัณฑิตที่น่าจะวิจัยได้แก่ วิถีชีวิตของพระสงฆ์ภายในวัดและงานอดิเรกหรืองานอาชีพที่สอง  
 รองจากอาชีพพระภิกษุ

การวิจัยในประเด็นเหล่านี้จะสามารถนำมาใช้ในการปรับทัศนภาพของพระสงฆ์  
 ที่มีต่อการเมืองได้ ให้เจ้าหน้าที่ช่วยจัดระบบประชาธิปไตย แต่มีได้หมายความว่าสภาพที่  
 เป็นอยู่ในขณะนี้ขัดขวางระบบประชาธิปไตย เพียงแต่การวิจัยเพิ่มเติมในสิ่งเหล่านี้ จะ  
 ได้ข้อมูลเพิ่มขึ้นในส่วนที่จำเป็นจะต้องนำมาปรับปรุงพระสงฆ์ในปัจจุบัน เพราะจากการ  
 วิจัยที่ผ่านมา พระสงฆ์บางกลุ่มยังมีความเชื่อในหลักการ วิธีการและวิถีชีวิตแบบอำนาจ  
 นิยม หรืออาจกล่าวได้ว่าพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานครมีแนวโน้มของความเชื่อทางการเมือง  
 ในลักษณะผสมผสานระหว่างประชาธิปไตยกับอำนาจนิยม โดยมีความโน้มเอียงที่จะเชื่อ  
 ประชาธิปไตยมากกว่าอำนาจนิยม เท่านั้น

ในประเด็นที่น่าจะวิจัยต่อไปอีก ก็คือการตรวจสอบสถานการณ์ของพระสงฆ์อีกครั้ง  
 หนึ่งอย่างรอบคอบ โดยเฉพาะระบบปรีชาธรรมของคณะสงฆ์ เพราะการวิจัยที่ผ่านมาสนใจ  
 เฉพาะระบบปรีชาธรรม 2 แผนกคือ แผนกนักธรรมและเปรียญธรรม แต่ระบบการศึกษา

ของพระสงฆ์ได้ขยายขอบ เขตรวม เอาหลักวิชาสามัญเข้าไปด้วย แล้วจัดตั้ง เป็นโรงเรียน  
ประเภทต่าง ๆ จนถึงระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ ฉะนั้นจึงควรรศึกษาระบบการศึกษาของสงฆ์  
และ เปรียบ เทียบระหว่างระบบปริยัติธรรม ระบบปริยัติธรรมสามัญและระบบปริยัติธรรม  
อุดมศึกษา ซึ่งในแต่ละระบบมีสำนักศึกษาของคนโดยเฉพาะ จึงสะดวกต่อการศึกษาริชัย  
อย่างมาก

นอกจากการตรวจสอบสถานภาพด้านปริยัติธรรมแล้ว การวิจัยครั้งต่อไปควร  
ขยายพื้นที่การวิจัยออกไปสู่ต่างจังหวัดบ้าง แม้ว่าพระสงฆ์ที่จำกัคอยู่ในกรุงเทพมหานครจะ  
เป็นพระสงฆ์ที่มาจากต่างจังหวัดส่วนใหญ่ แต่ก็ เป็นพระสงฆ์ที่มีได้จำพรรษาอยู่ในต่างจังหวัด  
นาน ๆ การศึกษา เปรียบ เทียบทางคืนที่อาจได้แง่คิดหรือแง่การวิเคราะห์ในทางสังคมวิทยา  
การเมืองบางประการก็ได้ ถ้าจะศึกษาเฉพาะพื้นที่ในชนบท น่าจะแบ่งพระสงฆ์ออกเป็น  
๒ กลุ่มศึกษา คือกลุ่มหนึ่ง เป็นของผู้นำท้องถิ่น อีกกลุ่มหนึ่ง เป็นพระธรรมคา เพื่อเปรียบ  
เทียบค้นหาความ เชื่อทางพุทธศาสนาและความ เชื่อทางการ เมืองของพระสงฆ์ทั้งสองกลุ่มนี้  
ว่าอะไร เป็นปัจจัยส่งเสริมและอะไร เป็นปัจจัยอุปสรรค โดยกลับไปตรวจสอบแนวความคิด  
ดั้งเดิมที่ว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลหรือสำคัญต่อความ เชื่อทางพุทธศาสนาและความ เชื่อทางการ  
เมืองของพระสงฆ์ เป็นปัจจัยที่มาจากทั้งภายนอกและภายในคณะสงฆ์ ถ้าสามารถค้นคว้า  
ค้นแปรอื่น ๆ ดังที่ได้สรุปไว้ใน ๓ ประเด็นใหญ่ก็จะยิ่งช่วยให้แนวความคิดนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ศูนย์วิจัยทรัพยากร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย